

# Pamuk: AK Parti'nin ekonomi modeli uzatmaları oynuyor

- KERİM KARAKAYA



AA

Boğaziçi Üniversitesi Öğretim Üyesi Prof.Dr.Şevket Pamuk

Şevket Pamuk, ekonomi tarihi alanındaki çalışmaları ile çok yakından takip edilen bir akademisyen. Osmanlı'dan günümüze, çok geniş bir perspektiften ekonomiye bakma fırsatı sunan son çalışması "Türkiye'nin 200 yıllık iktisadi tarihi" kitabı da ilgi ile karşılandı. Çalışma kısaca, Türkiye'nin 200 yıllık ekonomik performansının "vasat" olduğu sonucuna ulaşırken, bunun nedenlerini sorguluyor. Büyümede, dünya ortalamalarının üzerine çıkamayan Türkiye'nin aşamadığı bir diğer sorun olarak da cari açık karşımıza çıkıyor. Pamuk ile son kitabı çerçevesinde Türkiye'nin "vasat" ekonomik performansının nedenlerini, AK Parti'nin ekonomik modelini ve geleceğini konuştuk.

## 200 yıllık ekonomik performansımız büyüme açısından başarılı mı?

Son kitabımdaki bulgular da gösteriyor ki, Türkiye'nin 200 yıldaki büyümesi dünya ortalamaları seviyesinde. İsterseniz bu durumda vasat bir ülkeyiz diyelim. En iyiler veya en başarısızlar arasında değiliz. Ancak Japonya, Güney Kore, İtalya ve İspanya gibi başarılı ülkeler arasında da değiliz. İlginçtir ki; 200 yıl boyunca hiçbir dönemde bu değişmemiş. Hep dünya ortalamalarına yakın bir büyüme sağlanmışız.

“Türkiye'nin 200 yıllık ekonomik performansı vasattır.”

## **Hiçbir dönemde yüzde 5'in üzerinde değil. Uzun dönemli potansiyel büyüme oranımız bu mudur?**

Türkiye bundan daha iyi performans gösterebilir. Bu potansiyel büyüme kader anlamında değil. Mevcut koşullarda daha yüksek hızlı büyüme mümkün değil. Ancak bazı şeyler yapılırsa bu oran yükselir. AK Parti dönemi de büyüme açısından ortalamalara yakındır. Yani bir mucizeden söz edilemez.

## **200 yıldır neden yüzde 5'in üzerinde büyüemiyoruz?**

Burada 19'uncu yüzyılla 20'inci yüzyılı biraz ayırmam gerekir. 19'uncu yüzyıl Osmanlı ekonomisi, dönüşmeye başlayan Avrupa ülkelerine göre bir hayli farklı. Sanayileşmeye gerçekten hazır değil. O nedenle dönüşümler çok yavaş. 20'inci yüzyılda ise durum farklı. Bu yüzyılda vasatın üzerinde büyüme yakalanamamasının nedeni olarak kurumları görüyorum. Türkiye'de ekonominin işleyiş kurallarında, hatta sadece ekonominin değil, siyasetin, devlet müdahaleciliğinin işleyiş kurallarında çok ciddi sorunlar var. Bunlar ekonomiyi etkiliyor. Eğitim ve teknoloji gibi alanlarda yetersiz kalmamıza yol açıyor. Kurumların kalitesi bir yerde sizin bu işleri ne kadar iyi yapabileceğinizi belirliyor.



Şevket Pamuk'un son kitabı.

## **Kurumların kalitesinin düşük kalmasının nedenini siyasette mi aramak gerekir?**

Siyasette aramak gerekir. Siyasi kurumlar ve yargıda, devlet müdahaleciliğinin özelliklerinde aramak gerekir. Başarılı olan tüm ülkelerde iktisadi gelişme devlet müdahaleciliği sayesinde olmuştur. İngiltere, Almanya, Japonya, Güney Kore ve Rusya devlet müdahaleciliği sayesinde başarılı olabilmıştır. Bizde de devlet müdahaleciliği var. Bizde bu müdahalecilik bazı şeyleri başarmıştır ancak bazen de iktisadi gelişmenin önünü tıkamıştır. Son dönemde bunu çok iyi

gördük. 1980 sonrasında 'iktisadi model değişti' denildi. 'Devletin ekonomi içindeki önemi azalacak' denildi. Ancak bugün bakıyorsunuz, devletin ekonomi içindeki rolü sürüyor. Hatta bazı alanlarda arttığını söyleyebilirsiniz. Sadece son iki ayda öğrendiklerimiz değil. AK Parti döneminde devletin kimin kazanacağına, kimin kaybedeceğine karar verme gücü azalmadı, hatta arttı. Tabii bu şöyle sorunlar yaratıyor: Türkiye'de firmalar ve bireyler, eğitime, teknolojiye dayalı bir model yerine devlete yakın olmayı tercih ediyorlar. Devlete yakın olarak para kazanmak daha kolay. Uluslararası piyasalarda rekabet etmek hem zor hem de riskli görülüyor. Böyle bir ekonomide inşaat ile kolayca büyüebilirsiniz. Ankara'dan izinler, ayrıcalıklar alınarak çabuk zengin olunabilir. Ancak böyle bir ekonomi tümüyle başarılı olamaz. Bir dönem büyüme sağlar. Ama bir süre sonra sınıra dayanır. Korkarım son 10 yılın bilançosu da böyledir.

### **Bu sorun sadece AK Parti'ye mi özgüdür? Tarihimize devletin çok etkin olmadığı bir dönem var mı?**

Osmanlı'nın hilafına rağmen Avrupa sermayesi daha açık bir ülke yaratmaya çalıştı. Ama Osmanlı da bazı noktalarda çizgileri çekmiştir. Cumhuriyet kurulduğunda özel sektör zayıftı. Müslüman-Türk girişimciliği zayıftı. Özel sektörü büyük ölçüde devlet yarattı. Bugün de bu durum devam ediyor. Bu yöntemlerin sorunları da sürüyor. Bunlar aşılamadı.

Bu bizim siyasal ve toplumsal yapıımızdaki özelliklerin ekonomiye destek vermesi ama bir noktada engeller çıkarması. İktisadi uzun vadeli performans siyasal ve sosyal yapı ile çok ilgili. Bundan ayıramayız.

200 yıllık vasat büyümenin temel nedenlerindendir bunlar. Ekonomiye çerçeveleyen siyasal ve sosyal yapılarıdaki sorunların aşılamaması, vasat büyüme gibi bir sonucu doğuruyor.

### **Hiç bu kısır döngüden kurtulmak için bir şans yakaladık mı?**

İnişler çıkışı var. 1930'larda o dönemin koşullarına göre devletçilik modeli belli bir ivme yakalamıştı. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra bu modelden vazgeçildi. Demokrat Parti'nin erken aşamaları da çok başarılı oldu. Ancak bu model tarıma dayalıydı ve uzun süreli olması mümkün değildi. 1960-70'lerin başında hızlı sanayileşme ve olumlu gelişmeler var. Ancak orada da siyasal istikrarsızlık, darbe ve koalisyon hükümetleri sanayileşme sürecini krize soktu. Böyle inişli çıkışlı dönemlerden geçiyoruz. Siyasal yapıların iyiye gitmeye başladığı, kurumların iyileşmeye yüz tuttuğu dönemlerde iyileşme oluyor. Ama hemen ardından siyasal ve sosyal olaylar ekonomik krizlere yol açıyor.

### **AKP önemi için de geçerli midir bunlar?**

AK Parti dönemi de böyle. 2007 yılına kadar olumlu bir dönemdir. O dönemde siyasal olarak kuvvetlerin ayrılığı vardı. AK Parti içinde daha çoğulcu bir yapıdan söz edilebilir. Ekonomiye denetim altına almak yerine engelleri kaldırmak yaklaşımı benimsenmişti. Kamu kesimindeki büyük dengesizlikleri ortadan kaldırmıştı. 2007 seçimleri bir dönüm noktasıdır. Bu seçimden sonra AK Parti kamu kesiminde sağladığı başarı ve iyileştirmeleri özel kesimde de sağlasaydı, ikinci bir dalga halinde bir reform yapılsaydı, çok daha farklı bir yerde olabilirdik. Ancak AK Parti ekonominin önünü açmak yerine 2007 sonrasında ekonomiye denetlemeye karar verdi. Partiye yakın yeni zenginler yaratmayı sanki ekonomik alanda en önemli hedef olarak benimsedi. 2007'den itibaren ekonomideki olumsuz gidişat Avrupa Birlięi süreci ile de

yakından ilişkiliydi. AB'nin Türkiye üyeliğini engelleme girişimi Türkiye'de de olumsuz sonuçlar yaratmıştır.

### **AKP dönemini son 200 yıldaki diğer dönemlerden ayıran bir özelliği var mıdır?**

Mutlaka var. Türkiye tarihinde çoğu dönemde tek parti iktidarı olmadı. Tek partili dönemlerden biriydi. Bir başka özelliği kamu kesiminde dengelerin çok ciddi bir şekilde kurulmasıdır. Devlet bütçesinde denkliğin sağlanması Türkiye tarihinde her zaman yok. Devlet bütçesinde denkliğin sağlandığı bir diğer dönem 1930'lardır. Sonra belki 1960'lar en sonda şimdi 2000'lerde sağlandı. O nedenle, AK Parti kamuda sağladığı başarıyı özel sektörü dönüştürmek, daha teknoloji ve beceriye odaklı bir yapıya dönüştürmeye çalışsındı Türkiye ekonomisi çok daha iyi yerde olabilirdi.

Son dönemdeki sorunlardan biri de AK Parti ekonomi yönetiminin özel kesimde tasarruf oranının hızla gerilemesine göz yummasıydı. Tasarruf oranının düşmesi cari açık sorununa yol açıyor. Buna karşı çok önceden önlem alınması gerekiyordu. Şimdi bile alınan önlemler yetersizdir.

Cari açığı geçmişte devletin açığı yaratıyordu. Bu kez özel kesimin tasarruf oranının çok düşük olması yarattı cari açığı. Türkiye'nin gelir düzeyinden düşük olan Çin'de ve Hindistan'da tasarruf oranları yüzde 40 düzeyinde. Türkiye'de ise yüzde 12. Büyümek için Türkiye, dışarıdan kaynak bulmak zorunda. Dışarıdan kaynak bulmaya bağımlı bir ekonomi haline getirdi bu gelişmeler.

### **Son yıllarda faiz oranlarının düşük kalması da bunun nedenleri arasında mı?**

Evet ama tek neden bu değil. Daha genel olarak son dönemde Merkez Bankası'nın bağımsızlığı lafta kaldı. Merkez Bankası yeterince bağımsız davranamadı. En azından bağımsız davranmadığı izlenimi pekiştirildi. Başka yöntemlerle, başka enstrümanlarla özel kesimdeki tasarruf oranı yükseltilebilirdi. Bunlarda çok geç kalındı.

Son 200 yılda düşük büyüme ile aşamadığımız sorun ise cari açık. Son yıllarda cari açığın daha önce hiç görülmedik seviyelere geldiği görülüyor.

Dünya piyasalarındaki likidite Türkiye'de pek çok kesimi, hükümeti ve özellikle iktisadi politika yürütenleri yanılttı. Bu modelin sürdürülebilir olduğu izlenimini yarattı. Tüketim patlamasında likidite bolluğu da çok önemli rol oynadı. Bir de inşaat, Türkiye'de hükümetin ekonomiyi etkilemesinin en kolay yolu. İnşaatla bütün yetkilerin Ankara'da toplanması hükümetin çok işine geldi.

Bizde gelirimizin üzerinde tüketim eğilimi toplumsal olarak güçlü olmuş. Tasarruf oranı yalnızca iktisadi bir fonksiyon değil. Aynı zamanda toplumsal ve hatta psikolojinin bir sonucu. Hızla, bir an önce elde etme eğilimimiz var. Siyasetçilerimiz de bu eğilimi körüklüyor. Yahut siyasetçiler de bu eğilimin önünde duramıyor. Onların da kolayına geliyor. Siyaset sistemimizde hedefler kısa vadeli belirleniyor. 5 yıl sonraki değil de bugünkü daha fazla tüketimin kendilerine daha fazla oy getireceğini görüyor. Halbuki AK Parti, Cumhuriyet döneminde en uzun perspektifi kazanan iktidarlardan biri oldu. Ancak bu uzun vadeyi iyi kullanamadı. Bu süreci daha iyi kullanabilir, uzun vadeli sonuçları aşmak için bazı önlemler alabilirlerdi. Ancak özel sektörü denetlemeyi, kendilerine yakınlar zenginler yaratmayı tercih ettiler.

## **Yüksek kredi kullanımı ve tüketim, bunun yarattığı cari açık ve dış finansman bağımlılığı ve büyümede inşaat sektörünün önemli rol oynadığı ekonomik modelin sonuna geldik diyebilir miyiz?**

Bu modelin artık sürdürülemeyeceği anlaşıldı. Ama daha farklı bir modele geçmek için bazı siyasal değişiklikler gerekiyor. Önümüzdeki dönemde bazı siyasi kararların alınması gerekiyor. Bunun için gerekli ortam yok. Onun için bu modelle en az iki sene, seçimler süreci aşılanaya kadar gidilecek. Sözü ettiğiniz modeli siyaset belirlemiştir. AK Parti'nin ekonomiyi denetleyebilmesi için en uygun modeldi bu. Ancak Türkiye'nin uzun vadeli büyüme stratejisi için doğru model değildi.

Seçimlerden sonra ortaya çıkacak siyasi tablo bu ekonomik modeli belirleyecektir. Genel seçimlerden sonra da siyasi tablonun yeterince açıklık kazanamaması mümkündür. Türkiye çok istikrarsızlık dönemleri gördü. Eğer siyasi bazı dönüşümler olmazsa, tekrar siyasi ve ona bağlı olarak iktisadi istikrarsızlık yaşamamız mümkün.

“AKP Parti'nin ekonomik modelinin artık sürdürülemeyeceği anlaşıldı.”

## **AK Parti tek başına iktidar olmayı sürdürürse bu model de sürmeye devam edebilir mi?**

Bu model uzatmaları oynuyor. Ama bu uzatmalar daha da sürebilir. Ülke dışındaki bol likidite sayesinde yerleşti bu ekonomik yapı. Bunun sürdürülebileceği sanıldı. Önümüzdeki dönemde bu likidite azalacak. Türkiye bu modeli ne kadar çabuk aşarsa o kadar iyidir.

## **Bu modelin alternatifi ne olabilir?**

İktisadi gelişme için kaliteli devlet müdahaleciliği gerekiyor. Biz hep devlet müdahalesinin yozlaştırdığını biliyoruz ve hep 'aman devlet müdahaleciliği olmasın' diyoruz. Ancak bir şekilde müdahalecilik yine karşımıza çıkıyor. Kaliteli, nitelikli devlet müdahaleciliği olmadan da iktisadi gelişme çok güç görünüyor. Bu siyasi sorunları aşip nitelikli devlet müdahaleciliğini başarmamız gerekiyor.

Sadece hukuksal alt yapı ya da yargının iyi çalışması ile bu sağlanamaz. Ekonomide yargıya güvenin geri gelmesi ile bu iş hallolmayacak. İthal ikamesi dönemde devletin belirli tür faaliyetleri desteklemesi gibi bir anlayış vardı. 1930'lar böyle başladı. Devlet iç tüketim için üretim yapan sektörleri destekliyordu. 1980'ler sonrasında bu anlayış terkedildi. Devlet hiçbir sektöre girmesin, belirleyici olmasın diye. Bunun nedenini de daha önceki dönemlerde devlet müdahaleciliğinin çok olumsuz yönlere sürüklenmesiydi. Ancak şimdi baktığımızda devletin sektörleri desteklememesi, örneğin teknoloji ve eğitim konularında güçlü bir destek sağlamaması da büyük sorunlar yarattı. Bugün Türkiye, eğitim bakımından dünyadaki benzerlerinin altındadır. Teknoloji içeriği bakımından kendisine yakın düzeylerdeki ülkelerin gerisindedir.

“Kaliteli devlet müdahaleceğiliğe ihtiyacımız var.”

## **Kaliteli devlet müdahaleciliğinden stratejik sektörlerin desteklenmesini mi kastediyorsunuz?**

Evet. Ayrıca devlet müdahaleciliğinin kişileri ya da firmaları zengin etmek için değil, Türkiye'nin uzun vadeli avantajının olduğu sektörleri desteklemesi gerektiğini düşünüyorum.

## **Ancak yeniden üretime girmesini doğru bulmuyorsunuz?**

Hayır. Üretim yapmasını kastetmiyorum. Şunu gördük; 1970'lerki sıkıntılardan sonra 1980'den itibaren ve AK Parti döneminde 'biz sektör seçmeyiz' denildi. Çünkü 'bu yanlış sonuçlar yaratıyor' denildi. Sektör seçmediler, kişi ve firma seçtiler. İktidara yakın kişileri zengin etmeyi seçtiler. Tabii bu daha da sorunlu oldu. Ya da en az daha öncekiler kadar sorunlu sonuçlar ortaya çıkardı.

## **Mukayeseli üstünlük sağlayacak stratejik sektörümüz hangisi sizce. Böyle bir alan var mı?**

Bunun için eğitim seviyesinin yükseltilmesi lazım. Ürünlerde teknoloji içeriğinin güçlendirilmesi gerekiyor. Başka da şansımız yok. Orta gelir tuzağını aşmanın yolu, çok kullanılan deyimle katma değeri yüksek ürünlerde üretime geçmektir. Bunun için eğitim ve teknoloji gerekiyor. Türkiye bu yönlerini güçlendirmeli. Devletin çok daha güçlü destek vermesi gerekiyor.

## **Ve elbette son dönemin en tartışmalı konusu yolsuzluklar. Yolsuzluklar konusunda sicilimiz nasıl?**

Yolsuzluk her toplumda var. Piyasa ekonomilerinde de daha otoriter rejimlerde de var. Hepsinde yolsuzluk var. İşin önemli boyutu, düzenin yolsuzlukların ortaya çıkarılmasını sağlaması yönünde olmasıdır. Yolsuzluk yapanlar olacak. Ama bunlar ortaya çıkarsa, engellenirse, yaptırımlar uygulanırsa yolsuzlukların yaygınlaşması engellenebilir. Belli ölçüler içinde kalması sağlanabilir. Türkiye'nin geçmişinde rejiminin açık olmadığı dönemlerde var. Bu dönemlerde yolsuzlukların yaygınlaşması kolay oluyordu. Ama yolsuzlukların medyada sergilenebildiği dönemlerde daha sınırlı kaldı. Şimdi Ak Parti dönemi bu açıdan çok ilginç. Medya sindirildi. Elbette medyanın kendi iş çıkarları vardı. Türkiye'de medyanın iş yapma modelindeki sıkıntılar nedeniyle, kendisini de sık sık sansürledi. Böylece, yolsuzlukların konuşulmadığı ve gizli kaldığı bir dönem izledik. Çok fütursuzca, geçmişte hiç olmadığı kadar fütursuzca yolsuzlukların yapıldığı bir dönem yaşadığımız anlaşılıyor. Şimdi bunları öğrenmeye başladık. Bunun en önemli nedeni, yolsuzlukların hiçbir zaman ortaya çıkmayacağı düşüncesiydi. O zaman anlaşılıyor işte açık toplum, bağımsız medyanın neden çok önemli olduğu...

“Geçmişte hiç olmadığı kadar fütursuzca yolsuzlukların yapıldığı bir dönem yaşadığımız anlaşılıyor.”

## **Otoriterleşmenin bunda bir etkisi var mı?**

Yola çıktığında AK Parti bir ekip partisiydi. Giderek tek adam partisi oldu. Otoriterlikle iktisadi büyüme bir süre birlikte beraber gidebilir. Ancak artan otoriterleşme yahut kurumsal kalitenin düşmesi uzun vadede sorun ortaya çıkaracak. Firmalar, kişiler sonunda rekabete, beceriye yatırım yapmadılar. Devlet düzeninden zengin olmaya oynadılar. Bu kısa vadede bir ekonomik büyüme sağlayabilir ama çok başarılı bir ekonomik gelişme yaratmaz.